

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆՈՐ ՍԻՆԻՍՏՐՈՒԹԻՒՆԸ ՍԻՍՏՐԻԱՅՈՒՄ

ՆՈՐ ՄԻՆԻՍՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՖՐԱՆՍԻԱՅՈՒՄ

Նոր մինիստրութիւններ Աւստրիայում, Ֆրանսիայում, Իտալիայում: Ինչ վերաբերում է Ֆրանսիային և Իտալիային—դա՛ անսովոր երեւոյթ է, բայց Աւստրիայում դա մի ամբողջ անցք է, որովհետեւ 14 տարի է, ինչ Աւստրիայի մինիստրութիւնների գլուխ կանգնած էր կոմս Տաաֆէ: Այդքան երկար կառավարութիւն հասկանալի է միայն այն երկիրներում, ուր մինիստրութիւնները այնքան մեծ կախումն չունին պարլամէնտից: Իսկ այդպիսիներին է Աւստրիան, ուր կայսերական արքունիքը ամենաառաջին տեղն է բռնում մինիստրութիւն պահպանելու ֆակտորների մէջ: Եւ եթէ կոմս Տաաֆէն կարողացաւ այդքան երկար ժամանակ երկիր կառավարել, այդ նրանից էր, որ անսահման էր հաւատը կայսեր դէպի այդ անձը, որի հետ կայսրը կապւած է նաեւ ազգակցական կապով: Բայց այդ ևս բաւական չէր լինիլ, եթէ կոմս Տաաֆէն չունենար ամեն բանի յարմարւելու քաղաքականութիւնը, մի քաղաքականութիւն սակայն, որը դափնեայ պսակներ չբերաւ նորա հեղինակին: Չնայած իւր դիմացկութեան՝ կոմս Տաաֆէն չթողեց մեծ մինիստրի անուն, և ընկաւ առանց ժողովրդականութիւն ունենալու, չնայած որ նա ընկաւ՝ մի ժողովրդական դատ պաշտպանելիս—այն է որ պարլամենտական ընտրութիւններին մասնակցեն աւելի մեծ ժողովրդական խաւեր քան մինչ այժմ է:

Բայց հանգամանքը այն է, որ կոմս Տաաֆէին սրտի մօտ չէին այն խնդիրները, որ նա կարողանում էր անցկացնել իւր մինիստրա-

կան պաշտօնավարութեան երկար ընթացքում. նորա սիրտը չէր բաբախում խնդիրների համար. նորա հոգսը աւելի այն էր, որ կարողանայ դժարութիւններից դուրս գալ, բաւարարութիւն տալով և սրան և նրան. նորա հոգան էր փնտլել և անգում:

Տաաֆէի մինիստրութեանը յաջորդեց այսպէս ասած՝ դաշնակցական մինիստրութիւնը, ոչ իսկոյն, այլ բաւական երկարատեւ կոմբինացիաներից ու բանակցութիւններից յետոյ: Մինիստրութիւնը կազմւած է երեք-չորս տարրերից, որոնց միասին գտնւելը զարմանալի կը թւայ ուրիշ երկիրներում, բայց ոչ Աւստրիայում: Աւստրիայի ներքին հանգամանքները շատ տարբերուած են ուրիշ երկիրների ներքին հանգամանքներից, և եւրոպական ներքին քաղաքականութեանը հետեւողներից շատերը նոյն իսկ դժարութիւն կը զգան լաւ ըմբռնել աւստրիական բոլոր ներքին կռիւների իմաստը: Ամենից առաջ գիտենալու է որ, թէև Աւստրիան և Ունգարիան մի պետութիւն են կազմում, բայց միայն նրանով, որ նոքա միացած են թագաւորական տնով. Աւստրիայի կայսրը է միեւնոյն ժամանակ նաև Ունգարիայի թագաւորը. ապա նոքա միացած են արտաքին քաղաքականութիւնով, հետեւապէս ունեն մի միակ մինիստր արտաքին քաղաքականութեան համար. ընդհանուր է նաև պատերազմական մինիստրը և պետական ֆինանսների մինիստրը: Բայց այդ ընդհանուրից դուրս՝ այդ երկու երկիրները կառավարւում են իւրաքանչիւրը իւր սեպհական մինիստրութիւնով և պարլամէնտով: Աւստրիան ունի իւր մինիստրութիւնը և իւր պարլամէնտը, Ունգարիան ունի իւր մինիստրութիւնը և իւր պարլամէնտը, որոնցից և, կայսրի կամ թագաւորի հետ ի միասին, կախւած է իւրաքանչիւրի ներքին քաղաքականութիւնը: Այդպիսով ամեն մէկը ունի իւր սեպհական մինիստրները՝ ներքին գործերի համար, ֆինանսների, ժողովրդական լուսաւորութեան, առևտրի, արդարադատութեան համար և այլն:

Կոմս Տաաֆէի մինիստրութիւնը վերաբերում էր միայն Աւստրիային և ոչ նաև Ունգարիային, և կոմս Վինդիշգրէցի ներկայ մինիստրութիւնը միայն աւստրիական խնդիր է և ոչնչով չի շօշափում Ունգարիային:

Բայց Աւստրիա ասածդ ինքը մի բարդ բան է, և նորա ներ-

քին քաղաքականութիւնը շատ բարդ ֆակտորների ազդեցութեան է ենթարկւած. հետեւապէս նաեւ աւստրիական մի մինիստրութիւն, որը կամենում է պարլամենտի տրամադրութիւններին համապատասխանել, անհնարին է որ միակերպ մտածող մարդկանցից կազմուած լինի, քանի որ նոյն ինքն պարլամենտը մի խաչտաճամուկ ժողով է ներկայացնում: Այդ նրանից է, որ Աւստրիան բաղկացած է ազգայնական կողմով ոչ մէկ այլ մի քանի ազգերից: Երկրորդ՝ այդ նրանից է որ այլ և այլ ազգերի մէջ չկա՞ մէկը որ մեծ գերակշռութիւն ունենայ միւսների վրայ և իւր ուսերի վրայ միայն կրէ երկրի ամբողջ կուլտուրական յառաջդիմութեան ծանրութիւնը: Այդպիսի դէպքում պէտք է, մի պետութիւն կազմելու համար, Նւէյցարիայի նման դաշնակցութիւն կազմէր, ուր ամեն մէկ դաշնակցող իւր առանձին ներքին կեանքն ունենար: Բայց Աւստրիայում նոքա կապւած են իրար հետ Հաբսբուրգեան միապետների տոհմային քաղաքականութեամբ միայն, այդ միութիւնը պատմականապէս հիմնւած է նւաճումների վրայ, նւաճումների, սակայն, որոնք ոչ թէ յաղթութիւններ են եղած մի ազգի, (որ պիտի լինէր գոյութիւն չունեցող աւստրիական մի ազգ), այլ մի թագաւորական զօրեղ տոհմի, որը ճիշդ է՝ գերմանական է և հիմնւած է եղել իւր պետութեան գերմանական տարրի վրայ: Ի զուր չեն կոչւում Աւստրիայի երկիրները՝ թաղի (արքունիքի) երկիրներ (Kronländer): Այդ երկիրներն են՝ բուն Աւստրիան (ներքին և վերին Աւստրիա), դքսութիւններ՝ Չալցբուրգի, Շտայլէրմարկի, Կերնտէնի և Կրախնի, ապա աւստրիական-իլլիրիական ծովափը, Տիրոլ, Բոհեմիա, Մարաւիա, Շլէզիա, Գալլիցիա, Բուկովինա և Դալմատիա: Այդ բոլոր երկիրների ազգաբնակչութիւնները մի միապաշտող մասսա չեն կազմում, և դոցա մէջ առնւազն երեք ազգութիւններ կան, որոնք իրանց ինքնուրոյնութիւնը պահպանել են և զարգացրել՝ աւստրիական գերմանացիք, բոհեմացիք (չէխեր) և գալլիցիացիք (լեհեր): Գերմանացիք, չէխեր և լեհացիք—դոքա ոչ միայն կամենում են իրանց ինքնուրոյն զարգացումն ունենալ, այլ և դոցա ներքին ընդհարումները կազմում են աւստրիական ներքին քաղաքական կեանքի գրեթէ ամբողջ բովանդակութիւնը: Դոցանից Բոհեմիայի չէխերը իրանց ձգտումը հասցրել են մինչև անգամ այն

աստիճանի, որ խնդիր են չարուցել որ աւստրիական կայսրը ոչ միայն ինքն ըստ ինքեան ճանաչւի որպէս թագաւոր Բոհեմիայի, այլ և առանձին թագադրութիւն կատարւի, ինչպէս այդ լինում է Ունգարիայի նկատմամբ, հետեւապէս որ Բոհեմիան ապագայում բռնի ընդհանուր պետութեան մէջ Ունգարիայի նման դիրքը:

Աւստրիական ամեն մինիստրութիւն հարկադրւած է առնւադէր այդ երեք տարրերի յատուկ ձգտումները հաշւի առնել: Կոմս Տուաֆէն 14 տարի մինիստրութեան գլուխ կանգնել կարողացած շնորհիւ այն բանի, որ նրան յաջողւում էր պարլամէնտի մէջ ներկայացուցչութիւն ունեցող այլ և այլ ազգայնական կուսակցութիւնների պահանջներին այսպէս կամ այնպէս բաւարարութիւն տալ, բայց ոչ որպէս այդ ուղղութեան պետական անձն, այլ աւելի միայն որպէս ճարպիկ գործիչ: Որնորանից շատ դժգոհ էին աւստրիացի գերմանացիք — այդ շատ պարզ է, որովհետեւ աւստրիացի գերմանացիք կ'ուզէին գերիշխող տարր ճանաչւել և այլ ազգերին իրանց քաղաքական և կուլտուրական թւերի տակ պահել: Բայց իրանց թւի սակաւութիւնը մի այդպիսի դերի համար՝ ստիպում է նոցա հաշուել այլ ազգերի պահանջների հետ, ինչպէս նոքա պէտք է հաշուէին Տաֆէի պէս ճշտաւարտ մինիստրութեան հետ: Մենք շուտով կը տեսնենք թէ ազգայնական տարրը ինչպիսի ներկայացուցչութիւն ունի Վինդիշգրէցի ներկայ մինիստրութեան մէջ:

Բայց մեր ցայժմ պարզաբանած հանգամանքը դեռ ևս միակը չէ դեր խաղում աւստրիական մինիստրութեան կազմակերպութեան, հետեւապէս նաև աւստրիական ներքին քաղաքականութեան մէջ:

Սա մի ողորմելի բան կը լինէր եթէ մի մինիստրութիւն ուրիշ ոչինչ չներկայացնէր բայց եթէ միայն այս ու այն ազգի ներկայացուցչութիւն: Ոչ, Աւստրիան ունի նաև ողղութեան խնդիրներ, որոնք նշանաւոր դեր են խաղում մինիստրական կոմբինացիաների մէջ: Գուցէ աւելի լաւ յայտնած լինեմ միտքս, եթէ ասէի թէ՝ բացի ազգայնութեան ներկայացուցչութիւնից՝ աւստրիական ամեն մինիստրութիւն կրում է մի որոշ գոյն, որը աւստրիական սոցիալական կազմակերպութեան արտայայտութիւնն է: Աւստրիան առ հասարակ մեծ կալածատիրութեան երկիր է. հին ֆէոդալականութիւնը դեռ ևս ահագին ոյժ ունի այդ երկրում, և իմ

խօսքը ոչ միայն աւստրիական զերմանացոց մասին է, այլ և Բոհեմիայի, Գալիցիայի և այլն: Բազմաթիւ են մեծ կալածատէրերը, որոնք ահագին սոցիալական ոյժ են կազմում շնորհիւ այն բանի, որ նոքա իմացել են իրանց պահել ազնականութեան բարձր մակերեւոյթի վրայ և փայլել պետական ծառայութեան մէջ, որպէս նաեւ իրանց կալածանքի լաւ կառավարութեան մէջ: Այդ բարձր կալածատէր ազնականութիւնն ունի իւր առանձին ներկացուցչութիւնը — և կազմում է այսպէս կոչւած Herrenhaus, այսինքն տէրերի ժողով, բաղկացած 188 ազնականներից: Բայց բացի այդ՝ կալ և ժողով պատգամաւորների, որոնց ընտրողը ընդհանուր ժողովուրդն է, բայց միայն ընտրելու իրաւունքը այնքան ընդհանուր չէ, որքան Գերմանիայում, Ֆրանսիայում և այլն: Արդ՝ նաեւ պատգամաւորների ժողովում այդ հին կալածատէր-ազնական դասակարգից շատ պատկառելի թւով պատգամաւորներ են ընտրուում: 353 անդամից է բաղկացած պատգամաւորների ժողովը, և նոցանից այժմ՝ 85 հոգի մեծ կալածատէրերից են: Մի խօսքով կալածատէր-ազնականութիւնը ահագին ոյժ է Աւստրիայում, շատ սերտ կապւած թէ կայսերական տան հետ, որը մեծ հեղինակութիւն ունի պետական ամեն կարգի խնդիրներում և թէ կաթոլիկ եկեղեցու հետ:

Դորա հետ կապւած է պահպանողական ոգին, որ այնքան բնորոշում է Աւստրիային առ հասարակ, մանաւանդ Մետտերնիխի շկոյան, որը ջանք էր անում թագի և ազնականութեան՝ սորա պատմական, բայց հնացած հիմունքների վրայ պահպանած՝ նահապետական իշխանութիւնը պաշտպանել մինչև վերջին ծայր: Բայց ոչ միայն Մետտերնիխի շկոյան ծայրայեղ պահպանողական էր, այլ և աւստրիական ազատամիտներին՝ լիբերալներին՝ անհնարին է որ ուրիշ երկիրներում ազատամիտ անունը տան, այնքան նաեւ նոքա պահպանողական են: Բայց ամեն ինչ համեմատական է, նոյն իսկ պահպանողականութիւնը և ազատամտութիւնը և վաղեմի մինիստր Շմեյսլին գի լիբերալ ուղղութիւնը այնքան արաւ միայն, որ գոնէ բուրժուազիային կեանքի կոչեց ազնականների հետ միասին կառավարելու՝ զաւառում, համայնքում, կաթոլիկ եկեղեցուց ազատւած ուսումնարանում, երգչախմբի դատարաններում, պարլամենտում: Իսկ այդ լիբերալ սահմանադրութիւնը ոչնչով էսպէս չօշա-

փեց առանձնաշնորհումները միապետութեան, ազնւականութեան և կաթողիկ եկեղեցու:

Բայց չնայած դորան, կռիւը Մետտերնիխի և Նմերլինգի շկոյաների մէջ այնքան սաստիկ էր, որ մի ժամանակ թւաց թէ նոքա ընդհանուր այլ ևս ոչինչ չունեն: Նմերլինգի ծրագրած սահմանադրութիւնովն է, որ Աստորիայի բաժան բաժան ինչ որ 17 երկիրները միացրած են կենդրոնացնող ընդհանուր օրէնքների ներքոյ: Բայց այդ սահմանադրութիւնը ինքը, որպէս տեսանք, շատ պահանջողական է, որպէս սլոնայանողական է և Աստորիայի սահմանադրական կոչւած կուսակցութիւնը:

Կոմս Տաաֆէի ներքին քաղաքականութիւնը չէր կաշում ոչ մէկի և ոչ միւսի ուղղութեան, այլ ներկայացնում էր մասամբ կղերական մասամբ դաշնակցական (ֆեդերալիստ) հետեւապէս և հակազերմանական ուղղութիւն:

Մետտերնիխի շկոյացի աշակերտը ներկայումս կոմս Հոհենփարսն է, գլխաւոր ներկայացուցիչը այսպէս կոչւած կաշսերութեան կուսակցութեան (ապխսպարտայ—Reichspartei), որը իւր մեծ ծերութեան պատճառով հրաժարեց մինիստր-նախագահ լինելու առաջարկից, Նմերլինգինը՝ ֆոն Պլենէր—գլխաւոր ներկայացուցիչը գերմանական-սահմանադրական կուսակցութեան:

Ահա այդ երկու մարդիկ՝ կոմս Հոհենփարս և ֆոն Պլենէր, միացած լեհական կուսակցութեան կամ, ինչպէս ասում է՝ լեհական կղութի պարագլուխ Եաւորսկիի հետ՝ ներդործել են այժմեան մինիստրութիւնը կազմելու համար, որի գլուխ է անցնում բոհեմական (բայց ծննդով և կրթութեամբ գերմանացի) մեծ կալւածատէր իշխան Ալֆրէդ Վինդիշգրէց: Այդ, ուրեմն, ամենից առաջ կոալիցիական մինիստրութիւն պիտի լինէր, ուր ներկայացուցչութիւն պիտի գտնէին աւստրիական պահպանողական տարրերը գերմանացիներից և լեհացիներից: Գեմոկրատիկական տարրը այդպիսով դուրս է մնում:

Այդ մոքով մինիստրութիւնը կազմեց այսպէս. Վինդիշգրէց՝ մինիստր-նախագահ, Օլիւիէ մարկիզ ֆոն Բաքուէմ (Bauckhem—Ֆրանսիական ծագումից)՝ ներքին գործերի մինիստր (Տաաֆէի մինիստրութեան մէջ նա էր առևտրի մինիստր), կոմս

Ֆալկենհայն՝ երկրագործութեան մինիստր, կոմս Շեօնբորն՝ արդարադատութեան մինիստր (խիստ պահպանողական, խիստ կաթոլիկ և հակա-դերմանական). Ֆոն Մադէթսկի (լեհացի)՝ կրթական մինիստր (որքան տեղեակ ենք, դա առաջին դէպքն է Աւստրիայում, որ կրթական մինիստրը գերմանացի է). Ֆոն Եաւորսկի (լեհացի)՝ մինիստր Գալիցիայի համար (նոյնպէս խիստ պահպանողական). Ֆոն Պլենէր՝ Ֆինանսական մինիստր. կոմս Վուլֆբրանդ՝ առևտրական մինիստր (Ֆոն Պլենէրի կուսակցութիւնից):

Նոր մինիստրութեան գլխաւոր հոգսը կազմելու են երեւի հարկերի բեֆորմը և ընտրողական բեֆորմը:

Ն.

Ֆրանսիայի և Իտալիայի նոր մինիստրութիւնների մասին շատանում ենք առ այժմ հետեւեալով.

Դիւպլիչիի մինիստրութիւնը ընկաւ նորա արմատական երեք անդամների (Պէյտալ, Տերրիէ և Վիետ) հրաժարականի պատճառով: Նոր մինիստրութեան գլուխ անցաւ ցայժմ պատգամաւորների ժողովի նախագահ Վազիմիւր-Պերիէ, որի մինիստրութիւնը կազմած է միմիայն չափաւոր հանրապետականներից, առանց արմատականների: Յիշենք մինիստրներից՝ Սպիւլլէրին, հանգուցեալ Գամբետտայի բարեկամը, որ ստանձնել է կրթական մինիստրի պաշտօնը:

Աւելացնենք որ պատգամաւորների ժողովի նախագահ ընտրեց նախկին մինիստր-նախագահ Դիւպլիչի, չափաւոր հանրապետականների թեկնածուն, ընդդէմ արմատականների թեկնածու Բրիսսոնի, որ մի ժամանակ նոյն ժողովի նախագահ էր ընտրւած:

Իտալիայում, Զիօլիտիի ընկած մինիստրութեան տեղ՝ երկար ջանքերից յետոյ յաջողեց կազմակերպել ներկայ մինիստրութիւնը յալտնի Կրիսպիի նախագահութեամբ: Իտալիայի ամենամեծ ցաւը՝ նորա Ֆինանսական ողորմելի վիճակն է, հետեւապէս և Կրիսպիի մինիստրութեան ամենամեծ հոգսը — այդ կողմն է ուղղւած լինելու:

Ն.